

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук

Ковшар Олени Вікторівни на дисертацію

Олександра Сергійовича Семенова з теми «Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка

Тема дисертаційного дослідження О. С. Семенова надзвичайно актуальна. Фундамент майбутньої творчої особистості закладається в дитинстві, а майбутнє держави визначається рівнем освіченості її найменших громадян. Досягнення цієї мети пов'язується, зокрема, з формуванням у дітей дошкільного віку потреби у творчості.

Завдання становлення творчого потенціалу майбутнього громадянина окреслено в Законі України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про позашкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції позашкільної освіти і виховання, Положенні про позашкільний навчальний заклад, Базовому компоненті дошкільної освіти та інших законодавчих і програмних документах.

Безперечно актуальність обраної дисертантом теми дослідження доводять й існуючі суперечності: з одного боку, сучасні вимоги суспільства з визнання пріоритетною ідею розвитку творчо спрямованої особистості в сучасному позашкільному закладі, а з іншого-незадовільним станом реалізації цього завдання закладами дошкільної та позашкільної освіти й недостатнім концептуально-теоретичним обґрунтуванням цього процесу.

Виходячи з актуальності наукової проблеми, дисертант у вступі чітко формулює мету дослідження, завдання та успішно їх реалізує.

Всебічне вивчення проблеми, ступеня її наукової розробленості надало змогу автору сформулювати концептуальний апарат дослідження, докладно проаналізувати значне коло теоретичних і практичних питань, зробити самостійні висновки.

Проблематика дисертації пов'язана з державною програмою наукових досліджень (наукова тема лабораторії дошкільної освіти й виховання «Науково-методичне забезпечення формування базових якостей старшого дошкільника в дошкільному навчальному закладі» (державний реєстраційний номер 0110U001199) та лабораторії позашкільної освіти: «Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей у процесі пізнавально-практичної діяльності» (державний реєстраційний номер 0112U001228), «Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U002259). Тему наукового дослідження затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 6 від 30.05.2013 р.) та схвалено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24.09.2013 р.).

Наукова новизна дисертації не викликає сумніву, оскільки вперше визначено сутність та структуру феномену творчо спрямованої особистості старшого дошкільника; обґрунтовано систему формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі; розроблено концепцію формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, яка представлена єдністю трьох взаємопов'язаних концептів (методологічного, теоретичного та технологічного).

Практичну значущість дослідження О. С. Семенова засвідчує достатньо широка апробація результатів впровадження в освітній процес позашкільного навчального закладу системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, розробка діагностувальної та експериментальної методики формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Зміст, структура й виклад дисертаційного матеріалу розподілений на п'ять розділів, кожен з яких є логічно завершеним.

Опрацювавши великий обсяг наукових джерел з філософії, психології, дошкільної педагогіки, у першому розділі – «Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника як наукова проблема» – висвітлено теоретичні засади формування творчо спрямованої особистості дітей старшого дошкільного віку, зокрема представлено сутнісні

характеристики творчо спрямованої особистості. За результатами аналізу праць інших авторів дослідник вичерпно представив теорії особистості, охарактеризував структуру творчо спрямованої особистості.

Автор здійснив ґрунтовний аналіз стану сучасної системи позашкільної освіти в досліджуваній науковій площині, проблеми творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в сучасній педагогічній теорії: феномен «творчість», творчі здібності, творчі здібності дітей дошкільного віку та умови їх розвитку в дитинстві.

Цілком підтримуємо позицію автора щодо сенситивного періоду формування творчо спрямованої особистості – старшого дошкільного віку. Це обумовлено психолого-педагогічними особливостями розвитку дитини-дошкільника, його провідною діяльністю, психологічними новоутвореннями в зазначеному віковому періоді. Заслуговує на увагу розгорнутий психофізіологічний аналіз особистості дітей старшого дошкільного віку, розвиток видів уяви, зокрема творчої уяви, розвиток мислення, пам'яті, розвиток мовленнєвої сфери, вміння взаємодіяти з однолітками й дорослими.

За результатами ретельного аналізу провідних наукових підходів до структурування педагогічних процесів і явищ у сучасній педагогічній науці дослідник виокремив сутність та структуру феномену творчо спрямованої особистості в контексті започаткованого дослідження, обґрунтував такі її компоненти: емоційно-вольовий, мотиваційний, інтелектуально-творчий, соціально-комунікативний, операційний.

Безумовно вартісною є спроба дисертанта окреслити психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі, детермінанти розвитку творчої особистості педагога позашкільного навчального закладу.

У роботі переконливо визначено сучасне освітнє середовище як педагогічна умова формування творчо спрямованої особистості дитини.

Цілком справедливо автор досліджує роль особистості педагога позашкільного навчального закладу у формуванні творчо спрямованої особистості старшого дошкільника; аналізує заявлені методологічні підходи в професійній творчій діяльності особистості педагога позашкільного навчального закладу; ґрунтовно висвітлює роль педагогічного спілкування у формуванні особистості дитини старшого дошкільного віку; характеризує компоненти творчого потенціалу особистості педагога позашкільного

навчального закладу та рівні готовності педагога до здійснення творчої діяльності.

Виходячи з цього, проведений ґрунтовний аналіз змісту діяльності сучасного позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості; законодавчих документів та програм з обраної проблеми.

Вагомим здобутком з наукового погляду є порівняльна характеристика зарубіжного досвіду освіти дітей старшого дошкільного віку в закладах позашкільної (неформальної) освіти та презентація різних підходів авторів і науковців з формування творчо спрямованої особистості

Сукупність педагогічних умов, теоретичних засад формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі утворюють надійний каркас концепції формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчально-виховному процесі (методологічний, теоретичний та технологічний концепти).

До беззаперечних вагомих результатів здійсненого теоретичного пошуку належить виокремлення й обґрунтування автором цілісної педагогічної системи (с. 223) та докладно обґрунтованого технологічного компоненту системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі. (с. 232)

З метою подальшої конкретизації авторського задуму О. С. Семеновим запропонована технологія формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі, яка складається з трьох етапів; містить відповідний критеріально-діагностичний комплекс; представляє психолого-педагогічні чинники становлення творчо спрямованої особистості та педагогічні умови реалізації представленої технології.

Заслуговує на увагу представлене емпіричне дослідження сформованості компонентів творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі.

Автором проведена ґрунтовна робота з кількісної та якісної оцінки сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника відповідно до визначених критеріїв; анкетування педагогів та батьків старших дошкільників з метою визначення спрямованості дітей.

Відзначимо системність та послідовність у проведенні дослідницько-експериментальної роботи, що обіймала такі рівні: стратегічний, тактичний, технологічний, рефлексивний, рівень самоуправління.

На належному науково-дослідницькому рівні дисертант представив управлінські та організаційно-методичні засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками в позашкільному закладі; охарактеризував дидактичні основи реалізації змісту діяльності позашкільних об'єднань з формування творчо спрямованої особистості; окреслив особливості впровадження комплексу особистісно орієнтованих методів формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі.

Для формування компонентів творчо спрямованої особистості вмотивовано упроваджена широка творча програма формувального експерименту та здійснено аналіз результатів експериментально-дослідницької роботи. Практично значущими є конкретні достовірні та обґрунтовані результати експериментальної методики формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі.

У висновках до дисертації надаються загальні підсумки дослідження та розкриваються шляхи подальшого використання його результатів.

Зміст рецензованої дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження й засвідчує ґрунтовність, глибину та різновекторність порушеної проблеми.

Робота широко проілюстрована таблицями, рисунками, схемами, матеріалами додатків. Дисертант демонструє власну ерудицію, володіння матеріалом та інформацією, що стосуються об'єкта та предмета дослідження. Обсяг бібліографії до дисертації досить значний (718 назв, 41 назва – іноземною мовою).

Додатки до дисертації свідчать про її багатовекторні наукові пошуки, випереджувальний підхід у викладацькій діяльності, а також про готовність й вміння організовувати спільну педагогічну дію вихованця і педагога.

Дослідження побудовано чітко та логічно, виконано на належному теоретичному та практичному рівнях. Висновки є цілком обґрунтованими, а представлене дослідження є повністю завершеними та виконаним самостійно.

Автореферат ідентичний основному змісту дисертації, у ньому повно відображено всі основні положення роботи. Зміст дисертації також загалом відображений у публікаціях дисертанта.

Заявлені завдання дослідження, в основному, виконано. До незаперечних авторських здобутків належить розробка корекційно-розвивальних тренінгових програм для педагогів та батьків вихованців, комплекс завдань і вправ для старших дошкільників. Робота містить також потужний інноваційний методичний матеріал, поданий у додатках.

На нашу думку, оригінальні матеріали цього дослідження розширюють і збагачують традиційні підходи щодо формування творчої особистості дитини та організації діяльності педагога в освітньому процесі.

Результати виконаної роботи є перспективними щодо активного розповсюдження та впровадження у практику позашкільної освіти; професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти та позашкільної освіти.

Позитивно вражає широка апробація результатів наукового пошуку, основні результати дослідження опубліковано у 41 науковій та навчально-методичній праці, зокрема: одній одноосібній монографії, одному навчальному посібнику. Обсяг дисертації відповідає чинним вимогам.

Слід наголосити, що основні положення та висновки дисертації сприятимуть подальшому вдосконаленню освітнього процесу в позашкільному навчальному закладі та формуванню творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Високо оцінюючи результати рецензованого дослідження вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. На нашу думку, у параграфі 1.2. «Психофізіологічні особливості старшого дошкільника в контексті становлення творчо спрямованої особистості» варто було розкрити базові якості особистості старшого дошкільника (самостійність, відповідальність, свобода та безпечність поведінки, самооцінка) та новоутворення дітей старшого дошкільного віку (ставлення до навчальної ситуації, супідрядність мотивів, розвиток соціальних мотивів поведінки та діяльності), які є актуальними для означеного вікового періоду.

2. Вважаємо, що у параграфі 1.3. «Стан проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в педагогічній

теорії», подаючи авторське тлумачення поняття «творчо спрямована особистість старшого дошкільника», варто було б запропонувати його власне розуміння в широкому й вузькому значеннях.

3. На с. 112 автор подає характеристику освітнього середовища позашкільного навчального закладу, до якої відносить: креативність, гнучкість, діалогічність, суб'єктивність, дитиноцентричність, відкритість, емоційність, інноваційність. На с. 238 читаємо назву «інтерактивне комунікативне середовище». Бажано уточнити ці характеристики.

4. У своєму дослідженні на с.126 автор констатує, що професіограма педагога позашкільного навчального закладу у своїй базовій структурі наближена до професіограми педагога дошкільної освіти та педагога початкової школи. Хотілось би уточнення в чому саме?

5. Вважаємо, що автору слід чітко розмежовувати виокремлені наукові підходи та принципи дослідження. Зокрема, на с. 183 (рис. 3.2) Олександр Сергійович наводить концептуальні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному закладі та формує відповідні наукові підходи та принципи. З-поміж наукових підходів зазначений діалогічний, однак на с. 190 в тексті дисертації описаний уже принцип діалогічності освітнього процесу. Отже, бачимо невідповідність (все-таки принцип чи підхід?).

6. На нашу думку, в технологічному компоненті системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному закладі на с. 232 слід було відобразити засади гурткової роботи з дітьми старшого дошкільного віку, описані автором на с. 311-314.

7. Текст дисертації подекуди обтяжений великими цитатами обсягом більше, ніж на сторінку (с. 321-322).

Водночас вважаємо, що вказані зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Семенова Олександра Сергійовича.

На основі вивчення поданої дисертаційної роботи можна дійти **висновку**, що дисертація є самостійним і завершеним науковим педагогічним дослідженням. За характером фактичного матеріалу, ступенем його кількісного та якісного аналізу, рівнями новизни й значущості результатів дослідження для педагогічної науки та практики, обґрунтованості висновків

дисертація Семенова Олександра Сергійовича на тему «Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри дошкільної освіти КДПУ,
Доктор педагогічних наук, доцент

Ковнар О.В.